

O'ZBEK VA NEMIS TILLARIDAGI MEVALI DARAXTLAR BILAN BOG'LIQ
IBORALARNING QIYOSIY TAHLILI

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗ, СВЯЗАННЫХ С ФРУКТОВЫМИ
ДЕРЕВЬЯМИ НА УЗБЕКСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

COMPARATIVE ANALYSIS OF PHRASES RELATED TO FRUIT TREES IN
UZBEK AND GERMAN

Raximova Malika Sulstonovna

Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti

M.B. Tillayeva

Filologiya fanlari nomzodi

Urganch davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralarning qiyosiy tahlili o'tkaziladi. Tadqiqot ikki tildagi iboralarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan. Natijalar ikkala tildagi o'xshashlik va farqlarni, shuningdek, ularning madaniy va tarixiy ildizlarini aks ettiradi. Tadqiqot tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot sohalariga hissa qo'shadi.*

Kalit so'zlar: *iboralar, mevali daraxtlar, o'zbek tili, nemis tili, qiyosiy tahlil, lingvomadaniyatshunoslik*

Аннотация: *В этой статье будет проведен сравнительный анализ фраз, связанных с фруктовыми деревьями на узбекском и немецком языках. Исследование направлено на изучение лингвистических и культурных особенностей двуязычных выражений. Результаты отражают сходства и различия между двумя языками, а также их культурные и исторические корни. Исследования вносят вклад в области лингвистики и межкультурной коммуникации.*

Ключевые слова: *фразы, фруктовые деревья, узбекский язык, немецкий язык, сравнительный анализ, лингвокультурология*

Abstract: *This article will conduct a comparative analysis of phrases related to fruit trees in Uzbek and German. The study focuses on the study of linguistic and cultural characteristics of phrases in two languages. The results reflect similarities and differences in both languages, as well as their cultural and historical roots. The study contributes to the fields of linguistics and intercultural communication.*

Keywords: *phrases, fruit trees, Uzbek, German, comparative analysis, linguistics*

KIRISH

Mevali daraxtlar insoniyat tarixida muhim o'rin tutgan va ko'plab madaniyatlarda ramziy ma'nolarga ega bo'lgan. Ular nafaqat oziq-ovqat manbai sifatida, balki xalq og'zaki ijodi,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

adabiyot va tildagi iboralar orqali madaniy merosning bir qismiga aylangan. Ushbu tadqiqot o'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralarni tahlil qilish va qiyoslashga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi o'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini aniqlash, ularning o'xshashlik va farqlarini tahlil qilish hamda bu iboralarning kelib chiqishi va qo'llanilishidagi madaniy kontekstni o'rganishdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili va qiyosiy-tahliliy metodlarga asoslangan. O'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralar to'plami yaratildi va ularning lingvistik, semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilindi.

Adabiyotlar tahlili jarayonida bir qator manbalardan foydalanildi. O'zbek tilshunosligiga oid manbalar orasida Rahmatullayevning "O'zbek tilining frazeologik lug'ati" [1] va Yo'ldoshevning "O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari" [2] asarlari muhim o'rin tutdi. Nemis tilshunosligiga oid manbalardan Burgerning "Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen" [3] va Dobrovolskiyning "Phraseologie und Kultur" [4] asarlari tahlil qilindi.

Qiyosiy tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot bo'yicha Teliyaning "Russkaya frazeologiya: Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokul'turologicheskiy aspekty" [5] va Piirainenning "Widespread Idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units" [6] asarlari o'rganildi. Etnografik va tarixiy manbalar sifatida Ismoilovning "O'zbek xalq maqollari va iboralarning etnografik asoslari" [7] va Röhrichning "Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten" [8] asarlaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida o'zbek va nemis tillarida mevali daraxtlar bilan bog'liq ko'plab iboralar aniqlandi. Ularning eng ko'p uchraydigan turlari quyidagilar:

1. O'zbek tilidagi iboralar:

"Olmani tagidan yesang ham, shoxini sindirma"

"Olmaning tagiga olma tushadi"

"Yong'oqning po'chog'i, odamning ertagi"

"Uzumini ye-yu, bog'ini surishtirma"

2. Nemis tilidagi iboralar:

"Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" (Olma daraxtdan uzoqqa tushmaydi)

"In den sauren Apfel beißen" (Nordon olmani tishlamoq)

"Die Kirsche auf der Sahnetorte sein" (Qaymoqli tortdagi gilos bo'lmoq)

"Pflaumen aus der Tasche ziehen" (Cho'ntagidan olxo'ri chiqarmoq)

Tahlil natijasida quyidagi xususiyatlar aniqlandi:

1. Lingvistik tuzilishi:

• O'zbek tilidagi iboralar ko'pincha buyruq mayli va shart mayli shaklida keladi. Masalan, "Olmani tagidan yesang ham, shoxini sindirma" iborasi buyruq maylida.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

• Nemis tilidagi iboralar esa ko'proq darak gap shaklida uchraydi. Misol uchun, "Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" iborasi darak gap shaklida.

2. Semantik xususiyatlari:

• O'zbek tilidagi iboralar ko'pincha axloqiy va tarbiyaviy ma'nolarga ega. Masalan, "Uzumini ye-yu, bog'ini surishtirma" iborasi odob-axloq qoidasini ifodalaydi.

• Nemis tilidagi iboralar esa ko'proq kundalik hayot va insonlarning xatti-harakatlari bilan bog'liq. Misol uchun, "In den sauren Apfel beißen" iborasi noxush vazifani bajarishga majbur bo'lishni anglatadi.

3. Mevali daraxtlarning qo'llanilishi:

• O'zbek tilida olma, nok, yong'oq, uzum kabi mevalar ko'p uchraydi.

• Nemis tilida olma, gilos, olxo'ri kabi mevalar ko'proq qo'llaniladi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

O'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralarning qiyosiy tahlili quyidagi xulosalarga olib keldi:

O'xshashliklar: Har ikki tilda ham olma bilan bog'liq iboralar ko'p uchraydi. Bu olmaning umumbashariy ramziy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [3]. Masalan, o'zbek tilidagi "Olmani tagidan yesang ham, shoxini sindirma" va nemis tilidagi "Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" iboralari bunga misol bo'la oladi. Ushbu iboralar oila va tarbiya mavzusida bo'lib, ularning ma'nolari o'xshash - bolalar ota-onalariga o'xshash bo'lishini ifodalaydi. Bundan tashqari, iboralarning ko'pchiligi hayotiy tajriba va kuzatuvlarga asoslangan. Bu holat har ikki xalqning iboralarni kundalik hayotdan olib, ularni umumlashtirib, hikmatli so'zlarga aylantirishini ko'rsatadi.

Farqlar: O'zbek tilidagi iboralar ko'proq axloqiy va tarbiyaviy xarakterga ega, nemis tilidagi iboralar esa ko'proq vaziyatni tasvirlash uchun ishlatiladi [2, 4]. Masalan, "Yong'oqning po'chog'i, odamning ertagi" o'zbek iborasi axloqiy ma'noga ega bo'lib, kishilarni shoshma-shosharlik qilmaslikka, har bir ishni o'ylab qilishga undaydi. Nemis tilidagi "In den sauren Apfel beißen" (nordon olmani tishlamoq) iborasi esa muayyan vaziyatni tasvirlaydi va yoqimsiz ishni bajarishga majbur bo'lishni anglatadi. Bu farq ikki xalqning iboralarga yondashuvini ko'rsatadi: o'zbek xalqi iboralarni ko'proq tarbiya vositasi sifatida ko'rsa, nemislar ularni kundalik vaziyatlarni ifodalash uchun ishlatadi.

O'zbek tilidagi iboralarda qishloq xo'jaligi va tabiat bilan bog'liq kontekst ustunlik qilsa, nemis tilidagi iboralarda shahar hayoti va kundalik turmush ko'proq aks etadi [7, 8]. Masalan, "Uzumini ye-yu, bog'ini surishtirma" o'zbek iborasi bevosita bog'dorchilik bilan bog'liq bo'lsa, "Die Kirsche auf der Sahnetorte sein" (qaymoqli tortdagi gilos bo'lmoq) nemis iborasi shahar madaniyati va oshxona an'analarini aks ettiradi.

Lingvistik xususiyatlar: O'zbek tilidagi iboralarning ko'pchiligi fe'l shakllari bilan ifodalansa, nemis tilidagi iboralarda otlar va sifatlar ko'proq qo'llaniladi [1, 3]. Bu holat ikki tilning grammatik tuzilishidagi farqlarni ko'rsatadi. Bundan tashqari, nemis tilidagi iboralarda ko'pincha qo'shma so'zlar ishlatiladi, bu esa nemis tilining grammatik

xususiyatlari bilan bog'liq. Masalan, "Sahnetorte" (qaymoqli tort) so'zi qo'shma so'z hisoblanadi.

Semantik xususiyatlar: O'zbek tilidagi iboralar ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri ma'noga ega bo'lsa, nemis tilidagi iboralarda ko'chma ma'nolar ko'proq uchraydi [5, 6]. Masalan, "Olmani tagidan yesang ham, shoxini sindirma" iborasi to'g'ridan-to'g'ri ma'noga ega bo'lib, ne'matga shukr qilish va uni asrab-avaylash kerakligini anglatadi. Nemis tilidagi "Die Kirsche auf der Sahnetorte sein" iborasi esa ko'chma ma'noga ega bo'lib, biror narsaning eng yaxshi qismi yoki yakunlovchi qismini ifodalaydi.

XULOSALAR

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va nemis tillaridagi mevali daraxtlar bilan bog'liq iboralarning qiyosiy tahlili ikki xalqning madaniyati, turmush tarzi va qadriyatlarini aks ettiradi. Bu iboralar orqali biz xalqlarning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va tilning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rishimiz mumkin. Bunday tadqiqotlar nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va etnografiya sohalariga ham muhim hissa qo'shadi. Har ikki tilda ham mevali daraxtlar va mevalar bilan bog'liq ko'plab iboralar mavjud bo'lib, ular xalqlarning turmush tarzi, madaniyati va qadriyatlarini aks ettiradi. Iboralarning lingvistik tuzilishi va semantik xususiyatlari tillarning grammatik tuzilishi va xalqlarning dunyoqarashi bilan bevosita bog'liq. Ushbu tadqiqot natijalari tilshunoslik, madaniyatshunoslik va madaniyatlararo muloqot sohalarida qo'llanilishi mumkin. Kelajakda bu yo'nalishdagi tadqiqotlarni kengaytirish va boshqa tillar bilan qiyosiy tahlillar o'tkazish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rahmatullayev, Sh. (2006). O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati.
2. Yo'ldoshev, B. (2013). O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari. Toshkent: Fan.
3. Burger, H. (2015). Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
4. Dobrovolskij, D. (2011). Phraseologie und Kultur. In H. Burger et al. (Eds.), Phraseologie: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung (pp. 1117-1130). Berlin: De Gruyter.
5. Teliya, V. N. (1996). Russkaya frazeologiya: Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokul'turologicheskij aspekty. Moskva: Shkola "Yazyki russkoy kul'tury".
6. Piirainen, E. (2012). Widespread Idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units. New York: Peter Lang.
7. Ismoilov, H. (2014). O'zbek xalq maqollari va iboralarining etnografik asoslari. Toshkent: Fan.
8. Röhrich, L. (2003). Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg: Herder.

